

EKLER ANDREA (1971) Budapest

EKLER ANDREA

Költészetté vált valóság

Ágh István: Szélcsend

„Amit Shakespeare megrendezett,
 máskor zajlik tovább,
 bár nem változik a szerep,
 a szereplője más,
 más sírásók és más Yorick,
 a textus mindig egy,
 Hamlet, ötödik felvonás,
 temetőjelenet.”

(Ágh István: Örök Yorick)

Vannak versek, amelyek bennünk élnek. Szavaink helyett szólnak idő és tér koordinátájában: egymásra tekintve, szülőföldünkön, messzi tájakon vagy képzeletbeli világokban járva. Ágh István kötetnyi költői testamentumának sorai ebben a tekintetben is a magyar lírai hagyományt gyarapítják. Meggyőződésem, hogy a *Szélcsend* versei a magyar irodalom legszebb őszikéinek sorát gazdagítják. Valamennyi az elmúlás célkeresztjében álló költő vallomása. Világosan utal erre a kötet címadó verse is, amelynek középpontjában az idő, az időnek kiszolgáltatott és az időből kiszakadt ember áll. A számvetés társul a múltidézéssel és a jövő firtatásával. A lírai én számára a múlt és a jövő látszólag felemészti a jelenet. Valójában azonban a jelen az elcsendesedés, a szembenézés ideje, a szélcsendé.

A szélcsend lehetne az elégtétel, a béke, a nyugalom ideje is, azonban a fenyegető jelek – „bajütése”, a „karvaly” – a halál jelenéseiként megsemmisítik az időleges harmóniát. A kiszolgáltatottság érzése, a halálközeli élmények, a rokonok, barátok elvesztése, az elégtétel hiánya, a lírai én saját helyzetének megkérdőjelezése arra utal, hogy a világ rendjébe valami hiba csúszott. Ez a „hibákat” felfedő kritikus szemlélődés táplálja a versek drámai, néhol melankolikus hangneme mellett az iróniát. A versbeszélő szemlélődő, befogadóvá, sok esetben az események elszenvetőjévé válik. Ugyanakkor, ahogy a lírai én azonosul a természettel, úgy alakulnak a külvilág mozzanatai, eseményei is a létkérdésekhez kapcsolva benne költészetté: „Hány nyugdíjazott iparos tűnt végül feledésbe, / s ritkán követte őket valamely fiatal utód, annyi mesterség tengődik kihalófélben, /.../ s mi is a mennyei mesterek ucájába emelkedünk / a kihűlt, vasalómeleg szabóműhely fölül” (*Megszűnt szabóság*), „hány céljavesztett becsapódás / miatt maradt meg ez a bérház, / de bomba várt ránk falban, fűben, / időzített vízben fürödtem” (*Bombák*).

Noha meghatározóak a versekben megjelenített valós és fiktív terek, „utazások”, az elsősorban életútként értelmezhető utazástoposz által, a versek terében a vertikális válik hangsúlyossá. Egyfelől menny és pokol között a föld átmeneti helyként jelenik meg, az emberi élet végességére utalva, mint az *Utolsó figyelmeztetés* drámai képeiben: „A fiú fölülről ereszt a liftbe, mintha koporsót engedne le / az alvilágba”. Másfelől a vertikális a költő, alkotó köztes helyzetét, magányát is jelenti.

Mert a szélcsend a magány tere és ideje is. A *Mire jött az a sok ember* ki is jelöli a lírai én átmeneti pozícióját időben és térben: része is a jelen lévő társaságnak, de kívülről is szemléli őket és önmagát. A nyolcvan év, a négynemzedéknyi élet visszatérő felidézése a kötet verseiben e köztes magányára utal. A rokonok, barátok, kortársak halála, egy világ eltűnése, skanzenné válása oszthatatlanná teszi a magányt. A hazatalálás lehetősége időben és térben elveszett: „egyszer csak nem találtam körülöttem / senkit, akivel magamra találok”, „nem ismerek szülőhelyemen senkit /.../ egyedül maradtam a nemzedékemben, / helyettem ment el mind, aki utánam”. Ugyanez a létélmény határozza meg a nagyvárosi otthon világát is. A feszültség nem elsősorban a szülőföld és az „új” ott-

hon között feszül, a drámai probléma ugyanaz, mint a szerző népmese-feldolgozásait tartalmazó gyűjtemény (*Három nap egy esztendő*) egyik meséjében, a *Tündér Erzsébet* címűben: nem lehet hazatérni, mert nincs hova. A szülőföld szeretete, a gyermek- és fiatalkor világa Ágh István eddigi költészetéhez és prózájához hasonlóan jelenik meg, a hazatérés, a megnyugvás kérdése azonban ebben a testamentum-kötetben nagyobb hangsúlyt kap. A szülőföld, az otthon emléke áthatja a versek világát az archaikus kifejezésekkel, az egykori paraszti társadalom természettel összefonódott mindennapi életének emlékképeivel, az emberi élet és a jeles napok ünnepeinek, szokásainak megidézésével. De már a nyitó vers balladás felütése – „Mire jött ez a sok ember? / menyegzőre? Temetésre?” – is az egykori szülőföld világába vezet, egyben hangnemét is meghatározva.

A balladás hangnem amellett, hogy elemi erővel idézi fel a szülőföld ősi világát, szintén az ember lét-drámájára utal. Noha a költő egy letűnt világot búcsúztat, felidézésével a jövőbe is menti azt, a népmesék átdolgozásához hasonlóan. A költő és a költészet beteljesíti lényegét, a költő nemcsak magáról hagy nyomot, hanem az általa megélt letűnt világról is. Őrző is tehát, és nemhiába idéződik fel Ady, hiszen több versben fellelhető a két költészet közötti intertextuális kapcsolat. A haza/szülőföld szeretete, féltő bírálata, a költő szerepének, a költészet (újja)teremtő erejének megítélése hasonló, azonban a haza, az otthon fogalmának, a költő, a költészet szerepének általános megítélése, ezáltal az alkotó helyzete megváltozott. Ady kritikus versének reményt adó megállapítását – „Ifjú szívekben élek s mindig tovább” – „az emberszag elnyom, mint az álom, / kifordított tömegsírba látok, / oda leszek elevenen temetve, / elfelejtve, az ifjú szívekben” (*Kiállításon*) félelme, csalódottsága váltja fel. A kötet verseiben, de különösen a *Magyarok! Merre vagytok?* című ciklusban Ady haza/szülőföld sorskérdéseire vonatkozó szeretetteljes, indulatos aggodalmát hasonlóan féltő, de inkább finom iróniával átszótt, figyelmeztető kritika váltja fel.

Ennek egyik oka az, hogy a letűnt világ képei szorosan kötődnek a természethez, amely szintén hangsúlyossá válik a versekben. A lírai én azzal, hogy szinte beleolvad a természetbe, feloldódik abban, része valamennyi stációjának: tavaszának, nyarának, őszének, telének. A teremtett ember a teremtett világ részeként jelenik meg, természetes tehát a végessége, de adott számára az örök élet lehetősége is. Ágh István versei felfejtik az élet természetes paradoxonjait, amelyek közül az ember számára a legnehezebben felfogható, hogy a halál az élet paradoxona. A versek színeiben, szimbólumaiban, ritmikájában, az értékrendek ütköztetésében megjelenő ellentéteket a lírai én néhol iróniával átszótt bölcsessége és hite egymásba oldja, de az ezzel járó belső küzdelem, a csend tragikumát dinamikussá teszi a vallomásos lírát. A kötet egészét meghatározza a fa szimbóluma annak bibliai és irodalmi hagyományaival, a szakrális és profán ötvözésével, a gyümölcsfa, életfa, család-fa párhuzamában az élet és a halál, az egyes ember életén túlmutató lét, a fennmaradás kérdésének aggodalmával. A valóságot, látomást, álmat egybefűző képek a „legutolsó regös” (*Szép új világ*) drámai figyelmeztetései a pusztuló kert, a „minden levelével” reszkető család-fa láttán. A lírai én személyessége mellett ez az önmagát, saját léthelyzetét is tematizáló költészet ontológiai kérdésekké, az emberi lét általános kérdéseivé teszi a versbeszélő egyéni léthelyzetét. Az elmúlás ezért is jelenik meg gyakran apokaliptikus képekben.

A szélcsendbeli magány a helyszínek, tárgyak, események, képek gyűjteményének felidézése mellett az Istennel folytatott párbeszéd ideje is. A vallomás, a gyónás, az ima ideje. A jeles napok, az ismétlődő szakrális motívumok (hetes szám, fa, kert stb.), a verssorok tudatáramhoz hasonló áradása, őszintesége, az egész kötetet meghatározó vallomásosság a verseket imákhoz teszi hasonlatossá. A versbeszélő ritkán szólítja meg konkrétan Istent, mégis mintha folyamatosan „valakinek” szólna. Csak részben adódik ez a kötet létösszegző jellegéből, a versek nem tekinthetők önmegszólító költeményeknek. A *Megtörtént csodában* a lírai én konkrétan is azonosítja a verset a beszélgetéssel, vagyis a belső lelki folyamatok mellett jelzi annak kifelé irányultságát is, valamint a beszélgetést, ezáltal a verset is azonosítja az imával: „Ha az ima beszélgetés az Úrral, / akkor velem töltöm minden napom, /.../ ha verset írtam, minden porcikámmal / imádkoztam, és azt teszem ma is”. Alkotás és alkotó kapcsolata, léte szorosan kötődik az emberi létkérdésekhez. Ágh István lírájában ez az Isten és az alkotó ember/költő/lírai én, valamint a költő/lírai én és alkotás/vers viszonylatában tematizálódik. Foglalkoztatja az alkotás születése, de ezúttal inkább az alkotás további sorsa. Az alkotás a halhatatlanság, a túlélés záloga, a „rend”, a harmónia helyreállításának esélye is. A drámai monológok, amelyek valójában dialógust kezdeményeznek Istennel és a mindenkorival, kitűnő formát nyernek mind a népköltészet hagyományait idéző strófákban, mind a 8-10-12

soros szakaszokból álló, rímtelen szabad versekben, mind a kötött formákban (nagy Himfy-versszakok, szonettek). Különösen izgalmas a vers menetét, az események sodrát zárójeles megjegyzésekkel kiegészítő, a lírai ént egyszerre két nézőpontból láttató, duális szerkezetű hosszúvers, az *Utolsó figyelmeztetés*.

Amellett, hogy a lírai én a népköltészetet és a humanista tradíciókat idézően, a természetben, a természet közelében talál a számára idegen világban otthon, pontosabban otthonosságérzetet, a nagy egész részeként, beleolvadva a természetbe, Pilinszky költészetéhez hasonlóan a fikció terében, az alkotásban szinte felszámolja önmagát úgy, hogy feloldódik egy magasabb rendű univerzumban. Erre utal a gyermek- és ifjúkori emlékekből felidézett néphagyomány, az évkör, a jeles napok kiemelése, valamint a négy évszak mint az örök körforgás szimbólumának ismétlése. Több versben felidéződnek – néhol együttesen – az emberi élet fordulói is (születés, menyegző, halál), amelyek az emberi életet költői képekben (többnyire hasonlatokban) a természettel azonosítva, a letűnt népi társadalom hagyománya szerint a mindennapi élet törvényszerűségeinek tűnnek. Azonban a versekben értékvesztésként megjelenített folyamat – a falusi közösségek eltűnése, a rokonok, barátok halála, a családok kihalása, a természeti és tárgyi környezet változása – következtében a lírai én a rend, a harmónia visszaállíthatatlan megbomlását észleli, aminek „helyreállítása” számára feladatot, felelősséget jelent. Ugyanakkor az eddigi alkotásokat, a halálközeli élményeket mint a sors stációit követően joggal ismétlődik a versekben az elégtétel, a nyugalom, a béke iránti vágy és igény.

Az eddigi versektől eltérően kevésbé metaforikus, inkább Pilinszkyhez hasonlóan szikár, célratörő nyelvezet, valamint a költemények sorát a külső, látszólag mindentudó elbeszélő nézőpontjából láttató technika történetté formálja a verseket – az ember történetévé. Ugyanakkor az egyedi tárgyak, emlékek, életesemények, sebek, barátok, családtagok, szerelmek mégis egyedivé és megismételhetetlenné teszik a versbeszélőt mint teremtett teremtményt. Mintha minden vers egy-egy kiszakadt mondat lenne, a világ, az emlékek, az emberi lényeg egy-egy darabkája. Formai szempontból is egészen más ez a költészet, mint Ágh István eddigi lírája. Dominálnak a hosszúversek, ugyanakkor minden szónak súlya van, az egyes versek, a ciklusok és a kötet egésze szigorúan szerkesztett. A ciklusok versei egymásba fonódnak. A kötet egésze olvasható lineárisan, naplóként, egy élet történeteként is, amelyben azonban nem maguk az események, hanem a belső történések kerülnek középpontba. Az utolsó ciklust szonettek alkotják, formailag is megjelenítve a szintézist, a számvetésből adódó rend iránti igényt.

Több vers utal a teremtéstörténetre és a csillag-motívum, a *Kész a leltár*, a *Karóval jöttél...* és más költemények intertextusa mellett József Attila *A hetedik* című versére is: „hét emberként szállj a sírba”. A kötet hat ciklusból áll. Az *Isteni véletlenek* hét halálos veszélyének felidézése mindennek szintéziseként magyarázatul is szolgálhat arra, miért hat ciklus van. Feltételezhetnénk, hogy a hetedik napon az alkotó megpihen, de sokkal inkább mintha maga a struktúra is azt sugallná: „A hetedik te magad légy”, vagyis a hetedik a kötet egésze, a lírai én maga.

A borító Széles Judit munkája, finom tükre a kötet verseinek. Kisimult és felfeslett szövet képe, amelyen a rózsaszín, narancssárga és világoskék mintha az idillt, az életet szimbolizálná; a foszlányok, fekete szálak pedig az életet ért támadásokat, halálközeli élményeket, veszteségeket, gyászokat jelenítenék meg; a szürke az emberi lét köztes állapotát, amelyben a fehér csíkok azért reménysugarakként hatnak. Az egyenesek mellett megjelennek szívritmust idéző vonalak, s az egész egy hatalmas terítőként hat, amelyen egy élet valamennyi nyoma megtalálható.

A teremtett teremtő, az alkotó szembenézne a leküzdött kihívásokkal, a megoldott feladatokkal, legyőzött metaforikus sárkányokkal, elnyert szerelemmel, családdal, barátokkal, viharos és szélcsendes időkkel, hivatásával és önmagával, s ezáltal Goethehez hasonlóan a valóság legapróbb jelenségei is költészetté válnak. A *Szélcsend* versei költői testamentumok, nyomok, amelyek örökké jelenvalóvá teszik az alkotót. Az alkotás maga hidalja át a lírai én időbe szorítottságát, az olvasó számára a teremtett valóságban mégis lehetővé téve egyfajta hazatérést. (*Nap, 2020*)